

Research Paper

Studying Hangouts and Spatial Patterns of Prevalence of Drugs Among Women in Shush area of Tehran (From Concentrated Hangouts to Scattered Hangouts)

Pasha Rezaei Bidakhovidi¹, Ali Baghaei Sarabi^{2*}, Asmeh Ghasemi³

1. PhD student, Department of Sociology, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, SR. B., Islamic Azad University, Tehran, Iran

2. Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, CT. B., Islamic Azad University, Tehran, Iran

3. Assistant Professor, Department of Sociology, Literature, Humanities and Social Sciences, SR. B., Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2024/12/23

Revised: 2025/05/22

Accepted: 2025/05/24

Use your device to scan and read the article online

DOI:

10.71801/jzv.2025.1193513

Keywords:

hangouts, spatial reproduction, situational normality, drugs.

Abstract

Objective: The Shush area of Tehran has been one of the most important urban spaces for the production, distribution, and spread of drugs since before the revolution. Therefore, the present study was conducted with the aim of identifying the patterns of distribution, hangouts, and places where drugs are prevalent among women in the Shush area. The ecological ecology and defenseless urban spaces approach was used for theoretical sensitivities.

Method: The research approach was qualitative and the content analysis method was used for data analysis. The study population was active individuals involved in women's addiction in the Shush area, local confidants, and historians of Tehran (especially in the south of Tehran). In this way, a purposeful and semi-structured interview tool was used to discover the hangouts and their governing characteristics. The data were extracted using thematic analysis of coding and main and sub-themes.

Findings: Findings: The findings show that we are witnessing four themes of conspicuous consumption, commercial/ mafia consumption, substances as a means of livelihood, and leisure consumption, under which four spatial patterns of "focal, dispersed, point, and cluster" have formed in four locations: "Shush Square, rental houses, smoke houses, and houses with red license plates. The results of the study indicate that due to spatial generativity and chains, a kind of "situational normality" of drugs in the Susa biosphere has been formed around drugs, which, along with the traditional norms and values of families and active groups in the region, has led to the institutionalization of drugs among women in this region. In addition, in this process, the stigma and negative label have been largely removed, so that it is configured in the spatial identity of the Susa region and people do not show much resistance to it.

Citation: Rezaei Bidakhovidi P, Baghaei Sarabi A, Ghasemi A. Studying Hangouts and Spatial Patterns: Prevalence of Drugs Among Women in Shush area of Tehran (From Concentrated Hangouts to Scattered Hangouts). Quarterly Journal of Women and Society. 2025; 16 (66): 97-114

***Corresponding Author:** Ali Baghaei Sarabi

Address: Assistant Professor, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, CT. B., Islamic Azad University, Tehran, Iran

Tell: 0912 595 3153

Email: a.baghaeisarabi@iauctb.ac.ir

Extended Abstract

Introduction

Objective: Shush area of Tehran has been one of the most important urban spaces for the production, distribution and spread of narcotics since before the revolution. In these hangouts, people are not based in one structure; This means that due to the availability and normalization of drug use, drugs have become such that in every hangout, drugs and their use, as well as user groups, have specific coordinates. From this point of view, the hangouts of Shush region can be considered as a model arising from economic conditions, a cultural-historical model of a place of drug consumption in this region, where Shush Park is a place for drug consumption and sale. Therefore, the current study was conducted with the aim of identifying the distribution patterns, hangouts and places of prevalence of drugs in Shush region. The approach of ecological ecology and defenseless urban spaces was used for theoretical sensitivities.

Method

The research method was qualitative. The studied community were active organizations involved in addiction, including social associations, police force, as well as local trustees and historians of Tehran (especially south of Tehran). This way has been used in a purposeful way and with the use of semi-structured interviews in order to discover hangouts and their governing characteristics. Coding and data analysis was done using thematic analysis. Thus, first the open codes, then sub-themes and finally the main themes were extracted. Therefore, it has become possible to discover the hangouts and their governing characteristics. The validity of the data was also checked through citation, transferability, as well as immersion and review of the data by supervisors and consultants. In order to maintain ethical considerations, we also refrained from presenting the details of the participants.

Findings

The findings show that we are witnessing four spatial patterns of "focal, scattered, point and cluster" of drugs in the urban area of Shush, which correspond to them in the order of hangouts such as "Shush square, rented houses and smokehouses". Red plates, parking lots and parks (such as the park in front of Golestan Palace) have been formed. The findings show that we are witnessing four themes of conspicuous consumption, commercial / mafia consumption, substances as a means of livelihood, and leisure consumption, under which four spatial patterns of "focal, dispersed, point, and cluster" have formed in four locations: "Shush Square, rental houses, smoke houses, and houses with red license plates. The results of the research indicate that due to spatial fertility and chains, a kind of "situational normality" of drugs has been formed in the world of Shush around drugs, which, along with the traditional norms and values of families and active groups in the region, has led to the institutionalization of drugs in this region. has been the region. In addition, in this process, the negative stigma and label has been removed to a large extent, so that it is configured in the spatial identity of Shush region and people do not show much resistance against it. In fact, it can be said that the spread of drug use among young people has a high degree of distribution and local and neighborhood prevalence. Neighborhood circulation of consumption, neighborhood circulation, urban and spatial circulation and prevalence of consumption are institutionalized perceptions of life in Shush, the influence of place and place of residence on drug consumption; A field that has become one of the normative pillars of familiarity and their tendency to consume. Although the place and neighborhood of Shush at first seems to be a special geographical space for life and market for some members of the society, but in the context of our investigation and analysis, the consumption-oriented occasions and interactions of the members in the heart of the desired place, namely Shush, are It has given a special identity and has become a driving platform for drug use.

مقاله پژوهشی

مطالعه پاتوق‌ها و الگوهای مکانی شیوع مواد مخدر در بین زنان منطقه شوش تهران
(از پاتوق‌های متمرکز تا پاتوق‌های پراکنده)پاشا رضایی بیداخویدی^۱، علی بقایی سرابی^۲، عاصمه قاسمی^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۳. استادیار گروه جامعه‌شناسی، ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده

هدف: منطقه شوش تهران از قبل از انقلاب تاکنون از مهم‌ترین فضاهای شهری تولید، توزیع و شیوع مواد مخدر بوده است. از این رو، این مطالعه با هدف شناسایی الگوهای توزیع، پاتوق‌ها و مکان‌های شیوع مواد مخدر در بین زنان منطقه شوش انجام گرفته است. از رویکرد بوم‌شناسی اکولوژی و فضاهای بی‌دفاع شهری به منظور حساسیت‌های نظری استفاده شد.

روش: رویکرد پژوهش به صورت کیفی و از روش تحلیل مضمون برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه افراد فعال درگیر در اعتیاد زنان در منطقه شوش، معتمدان محلی و تاریخ‌پژوهان تهران (به خصوص جنوب شهر تهران) بودند. از این رهگذر، به صورت هدفمند و با استفاده ابزار مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته به منظور کشف پاتوق‌ها و ویژگی‌های حاکم بر آن‌ها استفاده شده است. داده‌ها با استفاده از تحلیل مضمون کدگذاری و مضامین اصلی و فرعی استخراج شدند.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد که شاهد چهار مضمون مصرف تجاری، مصرف / مافیایی، مواد به مثابه ابزار معیشت و مصرف فراغت‌ی هستیم که در لوای آن‌ها چهار الگوی مکانی «کانونی»، پراکنده، نقطه‌ای و خوشه‌ای» در چهار مکان «میدان شوش، خانه‌های اجاره‌ای و خانه‌های دودی و خانه‌های پلاک قرمز» شکل گرفته است. نتایج پژوهش حاکی از این است که به دلیل زیایی مکانی و زنجیره‌های، نوعی «بهنجاری‌بودگی موقعیتی» مواد مخدر در زیست‌جهان شوش حول مواد مخدر شکل گرفته است که این امر در کنار هنجارها و ارزش‌های سنتی خانواده‌ها و گروه‌های فعال در منطقه، منجر به نهادینه‌سازی مواد مخدر در بین زنان این منطقه شده است. افزون بر این، در این فرایند، انگ و برچسب منفی تا حد زیادی زوده شده است، به گونه‌ای که درهویت مکانی منطقه شوش پیکربندی شده و افراد در برابر آن مقاومت چندانی از خود نشان نمی‌دهند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۳

تاریخ داوری: ۱۴۰۴/۰۳/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۳

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

DOI:

10.71801/jzv.2025.1193513

واژه‌های کلیدی:

پاتوق‌ها، زیایی مکانی، بهنجاری موقعیتی، مواد مخدر.

مقدمه

با فرض اینکه انسان، مکان و زمان سه عنصر اصلی شکل‌گیری مسائل اجتماعی است (۱)، نمی‌توان شیوع مصرف مواد مخدر صرفاً وابسته به یک رخداد خاص دانست چرا که تفاوت در ساختار مکانی، خصوصیات رفتاری و در کنار آن عامل زمان موجب می‌شوند تا توزیع فضایی، زمانی، نوع و میزان جرایم در سطح شهر یکسان نباشند؛ از سوی دیگر، در برخی محدوده‌های شهری کانون‌هایی شکل می‌گیرد که دارای تعداد فرصت‌ها و اهداف مجرمانه بیش‌تر و به تبع آن جرائم بسیار بالاتری است که به کانون‌های جرم‌خیز شهری شناخته می‌شوند. نمی‌توان در تحلیل اینکه چرا این وضعیت به وجود آمده است، صرفاً به یکی از عامل‌های زمانی، مکانی یا فردی استناد کرد. مطالعات نشان می‌دهد که موضوعاتی مانند انگ (۲، ۳)، ایمان، معنویت (۴، ۵)، تفاوت‌های قومی و نژادی (۶-۸)، تسلط ذهنیت‌های فردگرایانه یا جمع‌گرایانه در برخی فرهنگ‌ها (۹)، نگرش‌های منطقه‌ای نسبت به مصرف مواد مخدر (۱۰) و روی آوردن به نوع خاصی از مواد مخدر یا حتی یک مسیر خاص برای مصرف مواد مخدر (۱۱) تحت تأثیر عوامل اجتماعی-فرهنگی قرار می‌گیرند که منجر به تفاوت‌های قابل توجهی در مسیرهای درمانی می‌شوند. در جوامعی که مصرف‌کنندگان مواد مخدر و معتادان به مواد مخدر انگ می‌خورند، معتادان به مواد مخدر با فشار بیش‌تری برای ترک مصرف مواد مواجه می‌شوند که ممکن است به تقاضای درمان مواد مخدر منجر شود (۱۲). به بیان دیگر، شیوع و گسترش مصرف مواد مخدر صرفاً حاصل یک رخداد خاص نیست، بلکه این وضعیت در توازن، مخالفت و یا تأسی از آن رخدادها، سوبه‌های گوناگونی پیدا کرده است. از سوی دیگر، در تحلیل این وضعیت محتمل است وجه تاریخی یعنی حاکم بودن یک خرده فرهنگ خاص در مکان مورد نظر مزید بر علت بوده باشد. از این منظر، شیوع و گسترش مواد مخدر در یک بستر خاص متأثر از شرایط زمانی، مکانی، ارزشی/هنجاری و نیز نیروهای اجتماعی فعالی است که در آن منطقه به انحاء گوناگون در بازتولید و زیایی آن نقش ایفا می‌کنند.

آنچه در این پژوهش محل تأکید است، الگوهای مکانی و پاتوق‌های شکل‌گیری مواد مخدر در بین زنان منطقه شوش می‌باشد. به تعبیری با توجه به اینکه تمرکز بر بعد مکانی مواد مخدر است، جغرافیایی اجتماعی مواد مخدر که زنان را در برگرفته، مسئله اصلی پژوهش است. از این حیث، «بررسی مواد مخدر در کنار ابعاد اجتماعی و روانی، ریشه در ابعاد فضایی در قالب جغرافیای جرم دارد» (۱۳)، مورد تأکید است که در آن، جغرافیایی جرم در جست‌وجوی تحلیل و توصیف خوشه‌های فضایی رفتارهای بزهکاری، چگونگی ساخت‌وساز و نظارت بر

فضاها و عوامل مؤثر بر کاهش جرم و توضیح چگونگی گسترش اشکال پویایی اجتماعی و سیاسی ترس از جرم و جنایت و پاسخ اجتماعی به آن است. مانند بسیاری از پدیده‌های دیگر اجتماعی، رفتار مجرمانه به‌طور یکنواخت توزیع شده است. بنابراین جغرافیای جرم، شاخه‌ای از علم جغرافیا است که بر آثار متقابل جرم، فضا و جامعه تأکید دارد و قانون‌شکنی‌ها، تخلف‌ها و تأثیرات جرم را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد (۱۴).

از محله‌های مهم شهر تهران که از دیرباز تاکنون شیوع و گسترش مواد مخدر در آنجا رواج داشته است، محله شوش می‌باشد. در این بین زنان این منطقه در پاتوق‌ها و فضاهای زیادی با مواد مخدر روبه‌رو شده‌اند. «بی‌سازمانی اجتماعی و مهاجرت‌های بی‌رویه از شاخصه‌های اساسی آن است. نابه‌سامانی حاکم بر این محله موجبات حضور مردمان مهاجر با تنوع‌های قومی، زبانی و فرهنگی را فراهم آورده است. در این محله، خرده فرهنگی خاص که با ارزش‌ها و هنجارهای جامعه محلی ساکن و جامعه شهری بزرگ‌تر تفاوت و تعارضی محسوس دارد. از جمله نشانه‌های این خرده فرهنگ می‌توان به مواردی نظیر فقر فرهنگی درونی‌شده، ارزشمندی فقر، نداشتن مهارت و اشتغال به فعالیت‌های کاذب، بیسواد یا کم‌سواد همگانی و معکوس شدن مدیریت بیرون و درون خانه اشاره کرد (۱۵). این ساختار حاکم بر این محله، زمینه‌هایی را برای رفتارهای مخرب در حوزه اعتیاد و مصرف مواد مخدر در بین زنان فراهم کرده است. وجود گروه‌های توزیع مواد مخدر، نیروهای اجتماعی فعال در تولید و توزیع مواد مخدر، ارزش‌ها و هنجارهای شکل‌گرفته حول مصرف مواد و نیز شبکه‌های پنهان توزیع‌کننده و عدم همکاری مناسب ساکنان محله با نیروی انتظامی ویژگی‌های خاصی به پدیده مصرف مواد مخدر در این محله داده است که می‌توان از آن به «فرایند شیوع و نهادینه شدن مصرف مواد مخدر در بطن ساختار مکانی و جغرافیایی محله شوش» تعبیر کرد؛ فرهنگی که از نظر تاریخی «جابجایی زمانی (تغییر زمان فروش، توقف کوتاه‌مدت فروش)، جابجایی تکنیکی (کاربست شگردهای گوناگون برای فروش و توزیع مواد)، جابجایی مکانی (تغییر مکان فروش، فروش در خانه)، جابه‌جایی گستره مواد، تعویض و تغییر نقش‌ها در بازار مواد، تغییر نوع مواد مخدر مورد عرضه» (۱۶) و نیز کمیت و کیفیت مواد مصرفی در بین گروه‌های هدف (از جمله زنان) را در این محله کاملاً متفاوت کرده است. وجود فضاهای متنوع و بعضاً زیرزمینی که حالت قارچ‌گونه دارند، باعث شده که شاهد نوعی هم‌دستی بین فرد-خانواده-گروه (در منطقه شوش) باشیم که بهنجارسازی و تابوشکنی از مواد مخدر را طبیعی کرده است و باعث شده زنان نیز به سمت مواد مخدر سوق پیدا کنند. این در صورتی بوده که قبلاً زنان کم‌تر با مواد مخدر درگیر بودند.

خیابان‌های جنوبی منتهی به میدان میدان، کوچه‌ها و گذرهای منتهی به میدان هرنندی، معابر خیابان مولوی و پامنار، پارک‌های محلی در مناطق ۱۲ و ۱۶ و ۱۷، حاشیه خط راه‌آهن و حتی دالان‌های تودرتوی بازار بزرگ تهران در صبحگاه ایام تعطیل و ساعات پایانی شب، زایایی و بازتولید منطقه شوش را مضاعف کرده است. تنوع از پاتوق‌ها، بر خلاف گونه‌های سنتی آن که معتاد با ویژگی‌هایی خاصی همچون کارتن خواب، ژولیده و بیکارو فروشنده با «قصاب و مرگ‌فروش» تعریف می‌شد، تغییر کرده و از نیمه دهه ۸۰ با شکل‌گیری الگوهای مصرف جدید، اصطلاحی شکل گرفته که الگوی پنهانی ناشی از شرم اجتماعی را به الگوی خیابانی و «اتاق‌های اجارهای» تغییر داده است که در آن مصرف‌کننده لزوماً ژولیده و ناتوان نیست و فروشنده نیز به ساقی و سازنده تغییر کرده که از حیث هنجاری و ارزشی، بازتولید مواد مخدر را شدت بخشیده است. بنابراین، جغرافیای جرم از این حیث برای ما مهم است که جنبه مکانی شیوع و مصرف مواد مخدر را نشان می‌دهد. در واقع، جغرافیای جرم به این معنا است که در یک جغرافیای خاص جرم و بزهکاری رخ می‌دهد به نحوی که کمیت و کیفیت این جرم (در اینجا مواد مخدر) در سایر نقاط دیگر شهری به این گونه نیست. بدین ترتیب، پرسش اصلی این مطالعه این است که الگوهای فضایی حاکم بر شیوع مواد مخدر در منطقه شوش در بین زنان کدامند و متناسب با آن‌ها چه پاتوق‌های شکل گرفته است؟

پیشینه پژوهش

پژوهش حاضر بر ابعاد مکانی و پاتوق‌های شیوع و گسترش مواد مخدر در بین زنان منطقه شوش تمرکز دارد. لذا، قلمرو موضوعی و نیز گروه هدف آن با سایر پژوهش‌ها متفاوت است که ضمن نوآوری، قلت پژوهش‌ها در این حوزه را نشان می‌دهد. افزون بر این، تاکنون پژوهشی در خصوص پاتوق‌ها و مکان‌های شیوع مواد مخدر در منطقه شوش انجام نشده و عمده پژوهش‌های این حوزه بر عوامل موثر بر گسترش مواد مخدر و یا سایر متغیرهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی متمرکز کرده‌اند. در ادامه سعی شده به پژوهش‌های اشاره شود که قرابت موضوعی بیش‌تری با پژوهش فعلی دارند.

زیاری، محمدی و پرهیز در بررسی «رابطه فضایی- مکانی تراکم جمعیت و ناهنجاری‌های اجتماعی مواد مخدر در شهر کرمانشاه» نشان دادند که توزیع فضایی جرائم از الگوی خوشه‌ای و متمرکز پیروی می‌کند. هم‌چنین، بین تراکم جمعیت در این

در مواردی نیز قدرت محله‌ای و ارزش گروهی افراد و خانواده‌ها در هماهنگی با فضاها و پاتوق‌های اشکار و پنهانی که شکل گرفته، به میزان جذب و توزیع مواد مخدر در بین آن‌ها کمک کرده و باعث شده زنان با همدستی همسران و اعضای خانواده خود به سمت مواد مخدر بروند. در اینجا، شکل‌گیری خانه‌های که از آن‌ها به خانه‌های «دودی» تعبیر می‌شود، زایایی مکانی مواد مخدر را بالا برده است که در کنار خانه‌های که از آن‌ها به پلاک‌های قرمز^۱ یاد می‌شود، دروازه غار و هرنندی پاتوق‌های مصرف، تولید و توزیع مواد مخدر را مستمر کرده است. در این پاتوق‌ها، زنان در یک سازه مستقر نیستند؛ به این معنا که به دلیل دسترسی و هنجارمند شدن مصرف مواد مخدر، مواد به صورتی در آورده است که در هر پاتوقی مواد و مصرف آن و نیز گروه‌های مصرف‌کننده دارای مختصات خاصی هستند. از این حیث، پاتوق‌های منطقه شوش را می‌توان مدلی برآمده از شرایط اقتصادی، الگوی فرهنگی- تاریخی نمود مکانی مصرف مواد مخدر در این منطقه دانست که در آن پارک شوش به صورت عیان، مکانی برای مصرف و فروش مواد مخدر است. از نظر اجتماعی، وجود هنجارهای همیاری و اعتماد درون‌گروهی از یک سو و وجود شبکه‌های متداخل که به صورت عمومی و افقی افراد را در بطن خود جای می‌دهند، همگنی و همانندی خاصی به منطقه شوش داده است که با وجود آنکه همواره پاکسازی و دستگیری‌های زیادی در این منطقه می‌شود، اما همچنان مکان‌ها و نیروهای اجتماعی مولد، زایایی خود را از دست نداده‌اند. این نیروهای اجتماعی شامل دو دسته هستند: افرادی که در درون شبکه‌های محله‌ای، از طریق ایمن‌سازی فضا شرایط را برای توزیع مواد فراهم می‌سازد و دوستانه دوم نیروهای هستند که از بیرون درصدد فروش مواد هستند. این لایه‌های چندگانه از نیروهای اجتماعی، در دهه‌های پیش از انقلاب هم به دلیل بافت جمعیتی، جغرافیای محل، تمرکز مراکز آسیب‌زا، تراکم گروه‌های با رفتار پرخطر و نزدیکی به گودها و حلبی‌آبادها، همچنان گونه شوش را به کانون اصلی مواد مخدر تبدیل کرده است. در دهه ۷۰ تا دهه ۸۰ با وجود اینکه تغییراتی در ماهیت شبکه‌ها و ارزش‌های ذهنی نسبت به این منطقه ایجاد شد، اما به دلیل «تکثر تعاملات یا فراوانی معاشرت‌ها، زمینه مساعد برای آموزش، کسب مهارت‌ها و انتقال ارزش‌های بزهکارانه به جوانان (۱۷)، تابوشکنی تاریخی از این منطقه اتفاق نیفتاده است و با وجود گذشت چند دهه، به دلیل پایداری مستمر فقر و تبعات آن در این منطقه، خدشه‌ای به ماهیت این الگو و گونه وارد نشده است زیرا افزون بر شرایط درون‌باین منطقه که در بالا به آن اشاره شد،

^۱. در اصطلاح به خانه‌هایی گفته می‌شود که محل خرید و فروش و استعمال مواد مخدر هستند و افراد مواد می‌خرند یا استعمال می‌کنند. هرچند بعضاً این خانه‌ها توسط نیروهای

شبکه‌های مصرف مواد مخدر نقش بسزایی در این پدیده داشته و دارند. از این منظر، رویکردهای اکولوژیکی می‌توانند تا حدی کمک کنند. در واقع، رویکردهای مکان‌محور برخی از مناطق را در ارتکاب جرم مستعد می‌دانند. افراد با قرارگیری در این مکان‌ها فرصت جرم و رفتارهای آسیب‌زا را بدست آورده و در نتیجه، به اعمال انحرافی همچون مصرف مواد مخدر رو می‌آورند.

بوم‌شناسی جرم

بوم‌شناسی جرم بر ابعاد مکانی جرم در پیوستار آن‌ها با مختصات فرهنگی و اجتماعی ساکنان می‌بیند. به این معنا، برخی مکان‌ها به دلیل مهاجرت زیاد، وجود فضاهای تودرتو و یا درهم تنیدگی بافت مکانی با بافت اقتصادی، شرایط مساعدی برای مواد مخدر فراهم می‌سازند. در واقع، حک‌شدگی/انسان در فضاهای جغرافیایی خاص، فرایند مواد مخدر را تسریع می‌کند. لذا، این رویکرد، بر این پیش فرض استوار است که بزهکاری با برخی از ویژگی‌های شهرنشینی مانند: زبان، قومیت، مهاجرت، حوزه‌های سکونتگاهی و تراکم جمعیت رابطه دارد. پارک معتقد بود که نواحی شهری از انگیزه‌ها و غرایز ساکنان ممانعت می‌کند و موجب انحرافات اجتماعی می‌شود (۲۳). بزهکاری و محل اقامت مجرمین که با ویژگی‌های اقتصادی و اجتماعی ارتباط دارد، یکی از عناصر اصلی شناسایی مجرمین است، ولی با این وجود جرم در جاهای دیگر هم اتفاق می‌افتد (۲۴).

از این منظر، موج مهاجرت‌های بی‌رویه و نبود سازماندهی در زمینه حرکت جمعیت، عوامل مهمی در پیدایش تمرکزهای جمعیتی و اشاعه بزهکاری‌های شهری محسوب می‌شود. مهاجران حاشیه‌نشین قشر فقیری را تشکیل می‌دهند که با مسائلی مانند بهداشت ناکافی، انحرافات گوناگون، نابرابری، بیکاری و بزهکاری روبه‌رو هستند. از آنجایی که این گروه پس از مهاجرت به شهر به‌سختی می‌توانند خود را با قوانین و شرایط زندگی شهری و از همه مهم‌تر فرهنگ آن سازگار کنند، در دام عوامل مخرب اجتماعی گرفتار می‌شوند. برخی از صاحب‌نظران از این وضعیت با عنوان «آپاندیس شهر»^۱ یاد می‌کنند و حل مسائل شهری را در گروی حل آن می‌دانند. مناطق حاشیه‌ای شهرها بیش از سایر مناطق، مخفیگاه انواع فعالیت‌های غیرقانونی و اغلب با جرائم بیش‌تری نسبت به مناطق درونی شهر هستند. شاو و مکی به این نتیجه رسیدند که تبهکاری در مناطق فقیرنشین و شلوغ به علت وجود خرده‌فرهنگ‌های جرم‌زا بیش‌تر از مناطق متوسط یا اعیان‌نشین است. این فرایند شهری، دلیل تمرکز جمعیت و بزهکاری در ناحیه انتقال جمعیت است که به بی‌سازمانی اجتماعی منتهی می‌شود و نشانه‌های آن عبارتند از:

محدوده‌ها و نرخ وقوع بزهکاری در آن‌ها رابطه مستقیم وجود دارد (۱۸). شمعی، موحد و ویسی به «بررسی و تحلیل فضایی جرایم مواد مخدر در کلان‌شهر تهران» پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین میزان تراکم جمعیت ساکن در نواحی گوناگون منطقه و تعداد جرایم ارتكابی مواد مخدر ارتباط مستقیمی وجود دارد (۱۹). دیکس و کاسکر به مطالعه «مصرف مواد مخدر در بین جوانان» پرداختند. یافته‌ها نشان می‌دهد که شرایط مالی، فیزیکی، عاطفی و بی‌اعتمادی. این مقولات بر رفاه خانواده ناشی از زندگی با یک نوجوان سوء مصرف‌کننده موثر هستند (۲۰). سیستم، کانلی و پیزا پژوهشی را با عنوان «پیش‌بینی‌کننده‌های محیطی اعتیاد در وقوع جرایم مواد مخدر: یک مشاهده اجتماعی سیستماتیک» انجام دادند. یافته‌ها نشان می‌دهد که مولدهای جرم مانند تأسیسات خرده‌فروشی و بارها و مشروب‌فروشی‌ها، تسهیل‌کننده‌های زیست‌محیطی در جهت فیلم‌نامه جرم فروش مواد مخدر هستند. در مجموع، نتایج نشان می‌دهد که مکان در وقوع جرایم مواد مخدر نقش دارد و محیط‌های شلوغ و با کنترل محدود شهری از علل افزایش توزیع مواد مخدر می‌باشد (۲۱). دوو، الیفسون و دوزینر «عوامل اجتماعی و محیطی و تأثیر آن‌ها بر آسیب‌پذیری و تاب‌آوری مصرف مواد در جمعیت روستایی» را مورد مطالعه قرار دادند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد مناطق روستایی دستخوش تغییرات زیادی شده‌اند و این تحولات زندگی و کاهش تاب‌آوری این مناطق در مصرف زیاد موثر بوده است (۲۲). در خصوص پژوهش‌های پیشین باید گفت که عمده این پژوهش‌ها رویکرد سبب‌شناسی و عوامل شناسی دارند و با رویکرد پزشکی سعی در بررسی اعتیاد دارند. برخی دیگر، با توجه بر ملاحظات روان‌شناختی که با اولویت‌بخشی به فرد و ویژگی‌های شخصیتی او همراه است که ساختارها و نیروهای مولد اعتیاد در بستر مکان‌ها و پاتوق‌ها را مورد غفلت قرار داده‌اند. نکته دیگر اینکه این مطالعات بدون توجه به ملاحظات نظری، مطلوب و مناسب، آمیزه‌ای از نظریات گوناگون را مورد استفاده قرار داده که بعضاً با اهداف کمی و کیفی پژوهش ندارند. در نهایت، غفلت از مطالعات از درون و خرد که مکانیسم‌های شیوع و تحول مواد مخدر و اعتیاد را در بستر مکان‌های مولد مواد مخدر بررسی کرده باشند، از دیگر نقدهای وارده بر این پژوهش‌ها است.

مبانی و ملاحظات مفهومی

رویکردهای اکولوژی شهری از حیث تأکید این پژوهش بر بعد مکانی شیوع و گسترش مواد مخدر موردنظر ما در این پژوهش است. در این منطقه پاتوق‌ها و مکان‌های بازتولید کننده

^۱ City Appendix

معرض تخریب قرار گرفته‌اند را فضاهایی می‌داند که احتمال بیش‌تری دارد خشونت و جرائم در آن‌ها رخ دهد. رابرت زمر نیز بیان می‌کند که انتخاب جایگاه تابع تکلیف از یک‌سو و ویژگی‌های روان‌شناختی و شرایط فیزیکی از سوی دیگر است. برای مثال، گروه معتادان در انتخاب جایگاهی برای استفاده از ماده‌ی مخدر، جیب‌برها برای سرقت و بزه‌کار برای انجام بزه، کارتن خواب برای خواب و . . . تحت تاثیر شرایط فیزیکی- اجتماعی، جایگاه خاصی را برای به فعل رساندن نیاز و نیت خود انتخاب می‌کنند، چرا که هر عملی با توجه به نوعش نیازمند مکانی مناسب از نظر اجتماعی و فیزیکی است (۲۷).

با توجه به دو رویکرد فوق، تحلیل مکانی و شکل‌گیری الگوهای مصرف و شیوع مواد مخدر در منطقه شوش، تابع موقعیت مکانی و الگوهای پراکندگی جمعیت در بستر کنش‌های فرهنگی و اجتماعی افرادی است که در این منطقه زندگی می‌کنند. افراد تحت تاثیر شرایط فیزیکی- اجتماعی، جایگاه خاصی را برای به فعل رساندن نیاز و نیت خود انتخاب می‌کنند، چرا که هر عملی با توجه به نوع خود نیازمند مکانی مناسب از نظر اجتماعی و فیزیکی است که این امر قدرت مانور آن‌ها را افزایش می‌دهد. از این حیث، وجود پاتوق‌های مواد مخدر در منطقه شوش، ایستایی و پایداری مکان‌های است که تحولات زمانی و بر ساخت مواد مخدر را در خود جای داده‌اند و توانسته‌اند در مکان‌های خاص گسترش مواد مخدر را تبدیل به مصرف مواد مخدر کنند. به تعبیری، در این پاتوق‌ها مواد مخدر در منطقه شوش به مصرف می‌رسد و این فضا را فراهم می‌سازد که مواد مخدر از حیث چگونگی مصرف و حتی تولید عینیت خاصی به خود بگیرد.

ابزار پژوهش

روش پژوهش

رویکرد پژوهش به صورت کیفی و از روش تحلیل مضمون برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است. جامعه مورد مطالعه افراد فعال درگیر در اعتیاد زنان در منطقه شوش، معتمدان محلی و تاریخ‌پژوهان تهران (به خصوص جنوب شهر تهران) بودند. روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند بود و از این رهگذر افراد بر اساس تجربه کاری، داشتن دانش و اطلاعات کافی از منطقه شوش، تجربه درگیری با اعتیاد، علاقه به مصاحبه و نیز سابقه کاری در خصوص اعتیاد زنان در منطقه شوش انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بود. بعد از مصاحبه با ۱۸ نفر اشباع داده‌ها حاصل شد. اشباع به این صورت بود که به تجربه و با توجه به اینکه به وضوح مشاهده کردیم که داده‌های

بزهکاری، روسپیگری، قماربازی، مصرف غیرقانونی داروهای مخدر، مصرف مشروبات الکلی، پرخاشگری و خانواده‌های ازهم‌گسیخته. این کج‌رفتاری‌ها به این دلیل در مرکز تجارت و بازرگانی رخ می‌دهند که در مراکز انتقال و جابه‌جایی جمعیت، کنترل اجتماعی وجود دارد و کنترل‌هایی از قبیل افکار عمومی، نظارت همگانی و کنترل خانوادگی آنقدر قوی نیستند که از پیدایش ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی پیشگیری کنند (۲۵).

فضاهای بی‌دفاع شهری

فضاهای بی‌دفاع، فضاهایی هستند که امکان اتفاق افتادن آسیب اجتماعی در آن‌ها بیش‌تر از فضاهای دیگر است یا فضاهایی هستند که از نظر حفاظتی مرده، ولی از نظر اتفاق افتادن مسائل نابهنجار فضایی فعال و زنده هستند. این فضاها معلول رخدادهایی هستند که در شهر رخ می‌دهند، زیرا به علت بزرگ‌شدن یا بزرگ‌بودن شهر و فقدان نظارت مناسب فیزیکی و اجتماعی فضاهایی به وجود می‌آیند که فعالیت‌های غیرمجاز و متعارض با هنجارهای جامعه در آن نقاط صورت می‌گیرد و اثرات نامطلوبی بر پیکر جامعه می‌گذارد و منجر به حادث‌شدن انواع خشونت‌ها می‌شوند. به بیان دیگر، فضاهای بی‌دفاع شهری مناطقی در شهرها هستند که با توجه به ویژگی‌های فیزیکی نیست به دیگر مناطق شهری، مناطق مناسب‌تری برای وقوع جرائم هستند. این فضاها اغلب به‌کسی تعلق ندارد و اگر مالک داشته باشند از آن‌ها محافظت نمی‌کند. برخی از این مکان‌ها از دید عموم پنهان می‌باشند، به گونه‌ای که آن‌ها به عنوان فضاهای دنج و امن برای رفتارهای انحرافی در نظر گرفته می‌شوند. فضاهای باقیمانده اطراف ساختمان‌های بلند، گوشه‌های رهاشده، پارکینگ و زمین در بخش‌های حاشیه‌ای راه به ندرت استفاده می‌شود (۲۶). یکی از نظریه‌پردازانی که بر ابعاد اجتماعی فضاهای بی‌دفاع تأکید دارد، پیتز دیکنز^۱ است. به نظر وی محل، محیط فیزیکی است که در آن تعامل رخ می‌دهد و فضایی است که برای کاربرد خاصی تعبیه شده است. به عقیده وی، فضای فیزیکی در تأثیر بر زندگی مردم و مریارویی آن‌ها با روابط و فرایندهای اجتماعی بسیار مهم است. محیط اطراف مردم به‌وسیله نظام‌های اجتماعی ساخته و پرداخته می‌شود. فضاهای گوناگون برای فعالیت‌های خاص به لحاظ اجتماعی تخصیص می‌یابند. محله حامل نمادها و معانی اجتماعی مقبولند که به طور قابل ملاحظه‌ای روابط اجتماعی را متأثر می‌سازند. خیابان‌های مناطق فقیرنشین، مکان‌های فاقد گشت پلیس، مکان‌های مخروبه و متروکه، کوچه‌ها و خیابان‌های تاریک و خلوت، خانه‌های خالی، مکان‌هایی که سابقه خشونت و وندالیسم در آن‌ها بوده و بالاخره اشیاء و موضوع‌هایی که قبلاً در

^۱. Dickens

جدیدی کشف نمی‌شود و نوعی تکرار در حال رخ دادن است، فرایند مصاحبه‌ها را متوقف کردیم و به تحلیل داده‌ها پرداختیم. کدگذاری و تحلیل داده‌ها نیز با استفاده از تحلیل مضمون انجام گرفت. بدین ترتیب، ابتدا کدهای باز، سپس، مضامین فرعی و در نهایت مضامین اصلی استخراج شد. لذا، از آن راه کشف پاتوق‌ها و ویژگی‌های حاکم بر آن‌ها امکان پذیر شده است. اعتبار داده‌ها نیز از راه استانداردپذیری، انتقال‌پذیری و نیز غوطه‌وری و بازبینی داده‌ها توسط اساتید راهنما و مشاور بررسی شد. به منظور حفظ ملاحظات اخلاقی نیز از ارائه مشخصات مشارکت‌کنندگان خودداری کردیم. افزون بر این، سعی شد متن مصاحبه‌های پیاده‌شده در اختیار آن‌ها قرار بگیرد تا با مرور آن‌ها از دخالت‌های پیش‌بینی‌نشده پژوهشگر جلوگیری شود.

یافته‌ها

نخستین پاتوق‌ها در شیوع مواد مخدر در شوش به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دروازه‌های شهر تهران به قهوه‌خانه‌ها برمی‌گردد. این پاتوق‌ها ابتدا مردم‌محور بودند. «مردان در قهوه‌خانه‌ها از این کار به‌عنوان تفریح اجتماعی استفاده می‌کردند. گفته‌شده مقارن با سلطنت ناصرالدین‌شاه استعمال تریاک چنان رسمیت یافت که تصویر شاه بر حقه‌های وافور منقوش بود (۲۸). مصرف تریاک در قهوه‌خانه‌های ایران در دوره قاجار آزاد بود. دولت در این دوره تریاک رایگان به قهوه‌چی‌ها می‌داد و در برابر، سوخته آن را از قهوه‌چی می‌خریدند. قهوه‌چیان میان‌راهی بر این اساس موظف بودند میزانی مشخص سوخته تریاک در هفته تحویل دهند و گر نه دولت جلوی کارشان را می‌گرفت. این پدیده، تأثیرهای مستقیم و غیرمستقیمی بر زندگی مردم بویژه در میانه‌های دوره قاجار داشت. پدیده اعتیاد به خوردن تریاک که از دوره صفویه رواج یافته بود، در روزگار قاجار با پرختی مهم، به کشیدن تریاک دگرگون شد (۲۹). این قهوه‌خانه‌ها در دوره پهلوی نیز همچنان پابرجا بودند و افزایش آن‌ها به‌عنوان پاتوق‌های مصرف مواد به نحوی بوده است که: می‌گویند آمریکا سرزمین عجایب است و در آن مملکت چیزهای حیرت‌آوری دیده می‌شود. من با این عقیده مخالفم و ایران را سرزمین عجایب می‌دانم. در ایران یکی از اماکن عمومی قهوه‌خانه است که متوسط‌الناس در آنجا اجتماع کرده و به کشیدن تریاک مشغول می‌شوند. وافور آلتی است که به‌وسیله آن تریاک می‌کشند و از دیدن آن آلت عجیب، انسان میل می‌کند که ساعتی به تماشای آن بپردازد. قهوه‌خانه اغلب مملو از جمعیت است و دود کثیفی فضای محوطه را فراگرفته است. شخصی که او را درویش می‌گویند، در طول و عرض قهوه‌خانه قدم زده و با آهنگ مخصوصی داستان‌ها و حکایت‌های موهومی برای حاضرین بیان می‌نماید. وجود قهوه‌خانه‌ها باعث انحطاط نسل ایران است، زیرا

مرکز استعمال افیون هست. ایرانیان به جای اینکه از تریاک استفاده درست بکنند، خود را با آن مسموم کرده و به مصیبت عظیمی دچار می‌کردند (۳۰).

آنچه مشخص است این است که در دوره قبل از انقلاب اسلامی پاتوق اصلی در مصرف مواد مخدر در گونه شوش بیش‌تر قهوه‌خانه‌ها بودند که در آن‌ها مواد مخدر نوعی رسمیت سستی داشت. بر اساس گفته‌های ریش‌سفیدان محلی دلیل اصلی شکل‌گیری پاتوق‌های همچون قهوه‌خانه‌ها به اوایل دهه ۵۰ برمی‌گردد که زمان اوج‌گیری مهاجرت اقوام گوناگون و افزایش جمعیت محله شوش می‌باشد. به گفته ریش‌سفیدان و بومی‌های محله شوش، اقوام موغاری، طرهبای و سفیدای از ساکنان رسمی و قدیمی محله‌اند، اما در دوران بعد از انقلاب اسلامی، با گسترش فرهنگ اسلامی و ممانعت از توزیع و مصرف مواد مخدر، ممانعت و کنترل مواد مخدر تشدید شد. لذا، قهوه‌خانه‌ها جای خود را به پاتوق‌های متنوع‌تری دادند. از مهم‌ترین پاتوق‌ها و مکان‌های که در امر مواد مخدر در گونه شوش فعال هستند و هم‌اکنون به مصرف و توزیع مواد مخدر می‌پردازند، پنج پاتوق و مکان خاص هستند: «خانه‌های دودی، خانه‌های پلاک قرمز، میدان شوش و اتاق‌های اجاره‌ای» هستند. از جمله دلایل بالا بودن میزان این جرایم در این پاتوق‌ها، از ویژگی‌های حاکم بر ایستگاه‌های مترو و نواحی مجاور آن همچون شلوغی، رفت‌وآمد زیاد، کنترل نظارتی اندک و گمنامی منطقه شوش می‌باشد. در این پاتوق‌ها شاهد الگوهای خاصی از توزیع و مصرف مواد مخدر هستیم که بسته به تراکم، شلوغی و نیز میزان دسترسی به مواد مخدر، شیوع مواد مخدر متفاوت است. الگوی اول از آن به الگوی پراکنده تعبیر کرده‌ایم؛ در این الگو که رویدادهای مربوط به توزیع مواد مخدر و مصرف آن در طول ۲۴ ساعت شبانه روز اتفاق می‌افتد و محدوده زمانی خاصی در آن وجود ندارد و زنان به راحتی می‌توانند مواد مصرف کنند. الگوی پراکنده در این پاتوق‌ها تابع عرضه و تقاضای مصرف و توزیع مواد مخدر است. می‌توان گفت که خیابان‌ها و کوچه‌های محلی و میدان شوش (در زمانی که نیروهای انتظامی در آنجا نیستند) تابع این الگو می‌باشد.

الگوی دوم، **الگوی کانونی** و یا متمرکز است. این الگو و پاتوق‌ها نقطه مقابل الگوی پراکنده و شناور اولی هستند. در اینجا، مکان‌های خاصی همچون خانه‌های اجاره‌ای و خانه‌های دودی و نیز پلاک قرمزها فعال هستند. البته این پاتوق‌ها دارای کارکرد یکسانی نیستند، اما چون دارای تمرکز خاصی هستند، کانونی محسوب می‌شوند. این نوع از کانون‌ها می‌توانند در سراسر روز فعال باشند، اما هنگامی است که فعالیت در خور توجه بیش‌تری نسبت به سایر مواقع وجود دارد، تشخیص اهمیت این پاتوق‌ها به

طرفین، سرعت بالای شکل‌گیری نقطه و محو آن و نیز ماهیت توزیعی آن برمی‌گردد که مواد در آن به متقاضی تحویل داده می‌شود.

چهارمین الگوی تشخیص، **الگوی خوشه‌ای** است. این الگو، کانون‌های متمرکز، نقاط و پراکندگی آن‌ها را (به تعبیر دیگر سه الگوی قبلی را) به صورت خوشه‌ای در یک یا چند فضای ویژه در داخل محدوده شوش بوجود آورده است. می‌توان گفت که الگوی خوشه‌ای چیزی است که گونه شوش را شکل داده است. در الگوی خوشه‌ای، نقاط پراکنده و کانون‌ها در یک فرایند هم‌زمان به هم وصل شده و از نظر ویژگی‌های فضای و اجتماعی همدیگر را تقویت می‌کنند. برای مثال، میدان شوش با اتاق‌های اجاره‌ای مرتبط است که در آن مواد مخدر در آن به این اتاق‌ها سرایت می‌کند.

در ادامه به تشریح هر پاتوق و ویژگی‌های مصرف و توزیع مواد مخدر در آنجا پرداخته‌ایم.

لحاظ حجم تولید، توزیع و مصرف مواد مخدر برای تحلیل ما در این پژوهش سودمند است. از سوی دیگر، این پاتوق‌ها دارای قدرت تشخیص زمان پیک (اوج) خاصی در طول روز هستند که آن‌ها را از هم متمایز می‌کند. برای مثال، خانه‌های اجاره‌ای در قیاس با خانه‌های پلاک قرمز پیک زمانی متفاوتی دارند که به اندازه کافی این قدرت تشخیص را برای پژوهشگر فراهم ساختند که آن‌ها را تفکیک کنیم.

الگوی نقطه‌ای سومین الگوی موردنظر در این پاتوق‌ها می‌باشد. الگوی نقطه‌ای الگوی است که تقاضا و عرضه مواد مخدر در آنجا و در یک مکان خاص انطباق می‌یابد. برای مثال، برخی از پارکینگ‌ها و نیز پارک‌ها (همچون پارک روبه‌روی کاخ گلستان) که دارای شلوغی خاصی هستند از این نوع الگوی نقطه‌ای بشمار می‌روند و همه رخدادهای مربوط به مواد مخدر در یک مکان ویژه را بوجود می‌آورد. الگوی نقطه‌ای در معابر و مکان‌های شلوغ شکل می‌گیرد که در پژوهش ما کم‌تر شاهد شکل‌گیری آن هستیم. دلایل آن به تماس‌های کاملاً کنترل‌شده

جدول ۱. مضامین فرعی، اصلی و الگوی مکانی حاکم

الگوی مکانی	مضامین اصلی	مضامین فرعی
الگوی پراکنده -	مصرف	همه جایی، سیال و منعطف، تابع مصرف افراد، کنترل پذیری پایین، امکان شناسایی پایین، امکان تعقیب و گریز کم، آشکاری مصرف مواد، فراوانی معتادان متجاهر، بی مکانی، مصرف چندباره در روز
میدان شوش	تجاری	تابع پیک خاصی از روز بودن، سلسله مراتب زنان، باندهای کلان، وابستگی به گروه‌های خاص بودن، پنهان بودن، نظم و مقررات خاص، زنان سرباند و مافیا
الگوی کانونی -	مصرف تجاری / مافیایی	تنوع در زنان مصرف کننده، تلاقی مصرف با فروش مواد، معتادان تازه وارد، سیالیت در ورود و خروج زنان، مصرف نه چندان زیاد، دستگیری زنان توسط پلیس، دسترسی سازمان های ترک اعتیاد به آنها، وجود زنان و دختران جوان، ترس از دستگیری بالا
پلاک قرمزها	مواد به مثابه / ابزار معیشت	زنان مافیا، ترس از دستگیری، پنهان بودن، وجود روابط غیراخلاقی در کنار مصرف مواد، ارتباط با مغازه دارن جهت لو نرفتن، گروه‌های دوستانه زنان، اعتماد بالا به همدیگر، داشتن پول زیاد، تفنن در صرف مواد
الگوی نقطه‌ای -		
خانه‌های دودی		
الگوی خوشه‌ای -	مصرف فراغتی	
اتاق‌های اجاره ای		

روی استعمال مواد، توزیع و فروش آن به تازه واردان و مشتریان قدیمی است. زنان در طول روز به گردآوری زباله و یا ضایعات مشغول هستند و در ادامه با ورود به این خانه‌ها به مصرف مواد مخدر می‌پردازند. عمده مواد مصرفی این زنان شیشه و یا کراک می‌باشد. مواد مصرفی این افراد در خانه‌های دودی ارزان و با کیفیت پایین می‌باشد. این خانه‌ها با مساحت بین ۳۰ تا ۵۰ متری هستند و در آن‌ها مصرف‌کنندگان در شرایطی قرار دارند که توانایی کارکردن را دارند. افراد معتاد در این خانه‌ها در سه دسته قرار دارند: الف). اتباع و مهاجرانی که به صورت قانونی و غیرقانونی در این مناطق سکونت دارند و ضمن انجام مشاغل غیررسمی (چه مجاز مثل گردآوری زباله و چه غیر مجاز همچون خرید و فروش مواد مخدر و مشروبات الکلی)، در طول روز به این

مواد به مثابه ابزار معیشت (خانه‌های «دودی»)

خانه‌های دودی از پاتوق‌هایی مهم هستند که در گونه شوش وجود دارند و در آن‌ها به استعمال مواد مخدر پرداخته می‌شود و در کنار آن زنان با فروش و توزیع مواد از آن به مثابه ابزار معیشت و درآمد روزمره استفاده می‌کنند. این خانه‌ها عمدتاً فاقد امکانات اولیه هستند و کارکرد اصلی آن‌ها استعمال مواد مخدر می‌باشد. در این خانه‌ها خیل زیادی از زنان معتاد (در کنار مردان) جمع شده و به مصرف مواد می‌پردازد. عمده افرادی که در این خانه‌ها جمع می‌شوند، اتباع بیگانه هستند که بیش‌تر افغانی هستند. بر اساس الگوهای یادشده خانه‌های دودی از نوع الگوهای متمرکز و کانونی در مصرف مواد مخدر هستند.

در خانه‌های دودی تمرکز خاصی وجود دارد. این تمرکز بر

خانه‌ها مراجعه کرده و به مصرف مواد می‌پردازند. ناصر امانی، عضو شورای شهر تهران، در گزارشی که از چالش‌های این خانه‌ها تهیه کرده بود، بخشی از مشکلات را ناشی از قرارگرفتن در مرز بین دو منطقه ۱۵ و ۱۲ شهرداری تهران دانسته و گفت: معمولاً معابر و محله‌هایی که در بین دو منطقه در شهرداری قرار می‌گیرند، قدری از دید و توجه مدیران هر دو منطقه مغفول می‌ماند. اجاره واحدهای ۴۰ تا ۵۰ متری به ۳۰ نفر. به این خانه‌ها خانه‌های دودی می‌گویند. خانه‌هایی که در آن افراد به استعمال مواد مخدر مشغول هستند. نخست حضور اتباع بیگانه که به گفته مردم ۵۰ درصد بافت جمعیتی را تشکیل می‌دهند و مدارس مراکز خدماتی پایگاه‌های بهداشت و هر جا که محل مراجعه مردم است تا ۹۰ درصد مراجعانش اتباع بیگانه است؛ امانی همچنین، گفته: ۶۰ درصد این ناحیه را بافت فرسوده به خود اختصاص داده، اما با این وجود، حضور اتباع بیگانه از مشکلات این منطقه بوده و ۵۰ درصد ساکنان اتباع بیگانه هستند. یکی از کارکنان نیروی انتظامی که سابقه خدمت بیش از یک دهه در بازار شوش را دارد، در خصوص خانه‌های دودی و نقش اتباع اشاره می‌کند:

آلان این منطقه داره توسط افغانی‌ها قرق می‌شه. هر روز هم بیش‌تر می‌شن و ما هم نمی‌تونیم کاری کنیم. اینها با هم میان و با هم میرن. معمولاً چند نفری هستن تا از تهدید در امان باشن. خیلی هم قابل شناسایی نیستن، چون هویتی ندارن و امروز هستن و فردا نیستن. جالب اینه که اینها رابط بین افغانی‌های مرز تا بیاد و بجنورد هستن و مواد را از اونجا می‌گیرن و اینجا توزیع می‌کنن. نکته دیگه اینکه آلان افغانسان داره به تولیدکننده اصلی شیشه تبدیل می‌شه و این کار رو برای ورود شیشه آسون کرده. قبلاً فقط تریاک بود. آلان شیشه هم اضافه شده که اینها توزیع می‌کنن و در این خانه‌ها ساقی هم هستن (م. ش، ۵۲، نیروی انتظامی).

ب. افرادی که به هر دلیلی سطحی از طرد اجتماعی و اقتصادی را تجربه کرده و ضمن پرداختن به مشاغل غیررسمی (چه مجاز مثل گردآوری زباله و چه غیرمجاز همچون خرید و فروش مواد مخدر و مشروبات الکلی) در این خانه‌ها به استعمال مواد مخدر می‌پردازند. این زنان سطح بالای از طرد و فقدان سلامت اجتماعی را تجربه و عمدتاً از سوی خانواده‌های خود رانده شده‌اند. این دسته از زنان که در خانه‌های دودی هستند، دارای تجربه ترک مواد و بازگشت مجدد هستند و بعضاً بیش از ۵ بار در گرم‌خانه‌ها و کمپ‌ها به ترک مواد پرداخته، ولی با آزادی مجدد، دوباره به مصرف مواد سوق پیدا کرده‌اند. آنچه در بین این دسته از افراد نمود دارد، سابقه حضور بالا در این خانه‌هاست. در واقع، می‌توان گفت که شکل‌گیری خانه‌های دودی در گونه شوش

ناشی از اقدامات این افراد بوده است. این دسته از زنان دارای سابقه زیست چندین ساله در شوش بوده و افزون بر آشنایی با چند و چون دسترسی به مواد مخدر، سایر افراد از جمله دسته سوم (که در ادامه به آن‌ها پرداخته‌ایم) را با این خانه‌ها آشنا کرده و شرایط را برای مصرف مواد را در بین آن‌ها فراهم می‌سازند. اکبر ساقی در این خصوص می‌گوید:

الان حدود ۱۴ ساله اینجا، چهار بار هم رد دادم [منظور ترک مواد و بازگشت دوباره است]. اینجا [خانه‌های دودی] جاییه که دودی می‌گیرن و دوباره می‌رین سر کار. اینجا زیاد نمی‌مونن، اما جای خوبیه. مواد هم از هر نوعش هست و هر کسی داره. خطری هم نداره. خیلی هم نیازی نیست بررسی. اینجا رو ببندن، جای دیگه باز می‌شه (ا. ذ، ۵۵، ساله، ساقی/مواد).

ج. زنان و دختران نوجوان و جوانی که به تازگی وارد مواد مخدر شده و به دلیل اینکه فاقد سرپناه و مکان خاصی برای مصرف مواد به صورت آزادانه هستند، توسط افراد گروه اول و دوم با این خانه‌ها آشنا شده و به مصرف مواد مخدر مشغول می‌شوند. این جوانان و نوجوانان نیز از حیث اشتغال همچون دسته اول و دوم هستند، اما کم‌تر طرد را تجربه کرده‌اند و درصدد اشتغال مولد و مجاز هستند، اما چون به دلایلی همچون نداشتن مهارت کافی، تحصیلات، سرمایه و پشتوانه کافی در پیدا کردن شغل مناسب ناکام مانده‌اند، به سرقت و خرید و فروش مواد رو آورده‌اند. البته، می‌توان گفت که سرقت به خصوص سرقت از منازل و سرقت گوشی شغل اصلی آن‌ها است. یکی از این جوانان اشاره می‌کند:

من کارم توی روستامون بود و بعد اومدم تهران دیگه موندم. اینجا آزاده، خودت ببین. مواد هم زیاده. اینجا می‌ایم دودی می‌گیریم و می‌ریزم. البته، من موادی نیستم و فقط تریاک می‌کشم. اونم موقعی که کاسبی باشه [با خنده می‌گوید. منظور سرقت گوشی است]. می‌ریزم جای شلوغ و می‌زنیم. اینجا خوبه و کسی هم نگاهت نمی‌کنه (ج. ل، ۲۱، ساله، مهاجر).

در کل، سطح تهجر در خانه‌های دودی خیلی بالا نیست (به جزه دسته دوم) و بیش‌تر زمانی که در این خانه‌ها به مصرف مواد مخدر مشغول هستند، دارای توانایی زیست به شیوه‌های گوناگونی هستند و این خانه‌ها را به مثابه محل امنی برای مصرف مواد خود می‌دانند. این موضوع به خصوص در بین دسته سوم نمود بیش‌تری دارد. ورود این دسته از زنان به این خانه‌ها بیش‌تر به دلیل یادگیری و فقدان مکان مناسب برای مصرف مواد است. از آنجایی که این خانه‌ها حالت قارچ‌گونه دارند، شناسایی و برچیدن آن‌ها مشکلی را حل نمی‌کند، زیرا اعتیاد به مصرف مواد به حدی بالا است که ناگزیر شکل‌گیری این خانه‌ها را محتمل ساخته

است.

مصرف تجاری / مافیایی (منازل پلاک قرمز)

در این خانه‌ها، اتاق‌هایی وجود دارد که در هر کدام ۶ تا ۷ نفر زندگی می‌کنند و اتاق‌های ویژه این خانه‌ها به صندوق امانات مواد مخدر معروف هستند. برخلاف خانه‌های دودی که ماهیت معیشتی برای افراد دارند، یعنی مواد در آن‌ها افزون بر توزیع و استعمال، برای کسب معیشت و درآمد به فروش می‌شود، در خانه‌های پلاک قرمز افزون بر مواد سایر جرائم از جمله اعمال منافی عفت، سرقت و نیز انواع تخلفات و ناهنجارشکنی‌های اجتماعی صورت می‌گیرد که ماهیت خطرناکی به آن‌ها داده است. در واقع، وضعیت در این خانه‌ها قرمز است زیرا مافیایی مواد مخدر درصد کسب سود در ابعاد کلان و تجاری آن است. در این خانه‌ها، افزون بر مصرف، افراد مواد مخدر مصرف نیز تولید و توزیع می‌کنند که ساختار آن‌ها در دست افراد خاصی است. با این حال، خانه‌های پلاک قرمز در الگوهای چهارگانه‌ای که در سطور نخستین این قسمت به آن پرداختیم، تحت الگوی کانونی و نقطه‌ای قابل جمع می‌باشند زیرا هم متمرکز هستند و هم نقاط خاصی هستند که ماهیت منحصربه‌فردی دارند. این منحصربه‌فردی از این جهت است که: الف). نیروهای خاصی این خانه‌ها را مدیریت می‌کنند و عمدتاً توزیع مواد را بر عهده دارند؛ ب) برخلاف خانه‌های دودی افرادی که به استعمال مواد مخدر می‌پردازند، از هر سنخ و گروهی نیستند؛ به تعبیری ماهیت عمومی کم‌تری دارند؛ ج). ورود به این خانه‌ها تابع شرایط خاصی است که فرد باید صلاحیت آن را داشته باشد؛ برای مثال فرد بتواند مواد را در سطح وسیعی توزیع کند. د). افزون بر مواد مخدر فرد باید شرایط دیگری از جمله ارتکاب سایر جرائم را بپذیرد و بتوان به آن اعتماد کرد تا ساختاری مافیایی حفظ شود.

خانه‌های پلاک قرمز بیش‌تر محل ارجاع نیروی انتظامی هستند زیرا ماهیت چندگانه‌ای دارند و مافیایی مواد مخدر در آن‌ها فعال هستند. افرادی که در این خانه‌ها رفت‌وآمد دارند، از اتباع بیگانه نیز هستند. این خانه بیش‌تر در محله هرندی وجود دارند و مافیایی مواد مخدر به صورت فعالانه آن‌ها را مدیریت می‌کنند و به دلیل ساختار سنتی و بافت فرسوده شوش این منازل به همدیگر نیز راه دارند و در هنگام ورود نیروی انتظامی به آن‌ها، براحته امکان فرار برای افراد وجود دارد. با وجود آنکه در مواردی پلیس این منازل را با دستور قضایی تخریب کرده، اما تقاضا برای مواد در بین افراد از یک سو و سودآوری مواد مخدر برای مافیا از سوی دیگر، امکان بسته‌شدن این خانه‌ها را ناکام گذاشته است. یکی از کارکنان نیروی انتظامی می‌گوید:

تا حالا کارهای بزرگی در این منطقه شده و نسبت به سال‌های قبل قابل مقایسه نیست، ولی این پلاک قرمزها

ترسناک هستند. هر چی جرمه در این خانه‌ها هست. بچه‌های نامشروع، زن‌های بی سرپرست و ساقی‌ها در این خانه‌ها هستند. دلیلش اینه که این خونه‌ها آب و برق دارند و می‌شه به نوعی در اون‌ها زندگی هم کرد. این منطقه هم خونه‌ها کوچیکه و نزدیک به هم و قدیمی. این خودش تودرتو کرده این منطقه را. بخاطر همین کنترل این منطقه سخته.

منازل یا خانه‌های پلاک قرمز مواد مخدر را به امری سازماندهی‌شده تبدیل ساخته است. برخلاف خانه‌های دودی که افراد صبح یا ساعات خاصی از روز دود گرفته و مواد مصرف می‌کنند، در این منازل مواد مخدر جنبه فرامصرفی داشته و برای بازار تهیه می‌شود. با وجود اینکه مصرف‌کنندگانی نیز در این منازل وجود دارند، اما کمیت و کیفیت آن کاملاً متفاوت است. مواد مخدر فراتر از مصرف روزانه توسط ساقی‌ها توزیع می‌شود و تنوع مواد نیز بالا است و افزون بر تریاک، شیشه، هروئین (به تعبیر معتادان دارو) و کراک نیز توزیع می‌شود. لذا، این منازل به دلیل اینکه ماهیت جرم‌خیزی بالایی دارند، محل بیش‌ترین نظارت‌ها نیز هستند. یکی از ساقی‌های قدیمی این پاتوق‌ها می‌گوید:

ما توی یکی از این خونه‌ها بودیم که مواد رو پخش می‌کردیم، ولی در عوض جا و مواد خودمون هم مفت بود. دو سه جا عوض کردیم، اما بعد مدتی پلیس نمی‌داشت و می‌ومد درش رو می‌بست. البته، از قبل میدونستیم دارن میان، چون بچه‌ها خبر می‌دادن و مواد رو جابه‌جا می‌کردیم. البته، من الان پاکم و دستفرشی می‌کنم. پشیمونم، اما دیگه گذشت. ما حدود پونزده نفر بودیم و برا چن نفر کار می‌کردیم. همشون هم بی شرف و بی همه چیز بودن. تقریباً اطراف بازار دست ما بود که خیلی خیلی مشتری داشتیم. من خودم طول روز به بیست نفر مواد می‌رسوندم. حالا تو حساب کن ما پونزده نفر بودیم و هر مدوم به بیست نفر مواد می‌دادیم (شهباز، ۱۳۴ ساله).

افزون بر افرادی که در قالب مافیا و ساقی در این پاتوق‌ها فعالیت می‌کردند، معتادان متجاهر و ناتوان از نظر جسمی و سنی نیز وجود داشتند. این افراد در حاشیه این پاتوق‌ها بودند و مصرف‌کننده صرف بودند و مواد خود را از راه گردآوری زباله و یا گدایی تأمین می‌کنند. این افراد نقش فعالی در بازار تولید و توزیع ندارند، ولی به دلیل اینکه تعداد آن‌ها کم نیست، مصرف‌کنندگان هر روزی هستند که از نظر کمیت و کیفیت مواد وابسته به بازار مافیا و ساقی‌ها هستند. این افراد از دستگیری ترس نداشته و از آنجایی که در اثر پلمپ منازل پلاک قرمز به شکل کارتن‌خوابی زندگی می‌کنند، زندگی آن‌ها از نظر اجتماعی و اقتصادی با نوعی

انسداد روبه‌رو است؛ به این معنا سطح تعاملات اجتماعی پایین، از نظر خانوادگی بی‌سرپناه، از نظر اقتصادی نامولد و از نظر نقش‌پذیری گروهی فاقد پایگاه و نقش پذیرفته‌شده می‌باشند.

پاتوق‌های منازل پلاک قرمز از این حیث مکان‌های خاصی بشمار می‌روند که ارزش اقتصادی برای مافیا دارند. این پاتوق‌ها مواد را از ساختار اجتماعی آن تهی و آن را به ساختار اقتصادی نزدیک کرده‌اند، لذا ساختار اجتماعی به حاشیه رفته و نوعی تخریب فضای محله‌ای نیز رخ داده است. به تعبیر دیگر، مافیا و ساقی‌ها با میدان‌داری در سطح محلات کولونی‌های از گروه‌های خاص اطراف خود جمع کرده که مواد مخدر را از مصرف عمومی آن که سال‌ها در شوش وجود داشته خارج ساخته و آن را جرمی سازمان‌یافته تبدیل کرده‌اند که تنها راه مواجهه با آن انتظامی و پاکسازی است. می‌توان گفت که در پاتوق‌های پلاک قرمز نهاده‌سازی مواد مخدر از طریق چارچوب‌های رخ داده که ماهیت اجتماعی کم‌تری دارند، بلکه این ماهیت تجاری و ساختار حاکم بر آن است که فراتر از تاریخ محله بر آن عارض شده است. یکی از فعالان محله که در قالب انجمن همیاری در محله فعالیت می‌کنند، اظهار می‌کند:

قبلاً این‌طوری نبود و مواد بود، اما به نوعی عادی بود و افراد کم‌تر در قالب باند در این مکان‌ها بودن. الان این پلاک قرمزها که دوتا رو بهت نشون دادم و پلیس هم خیلی‌ها رو پلمپ کرده و خیلی‌ها رو هم نتونسته پلمپ کنه، دارن همه نوع کثافتی انجام میدن. مثلاً سوءاستفاده از دخترها می‌کنن، از راه نیاز مالی مهاجران رو جذب می‌کنن و به سمت مواد می‌برن و کل بازار مواد رو به دست گرفتن (مرد، ۳۸ ساله).

مصرف فراغتی (اتاق‌های اجاره‌ای)

از دیگر پاتوق‌های فعال در گونه شوش، خانه‌های اجاره‌ای هستند که الگوی حاکم بر آن‌ها متمرکز و کانونی می‌باشد. این پاتوق‌ها با خانه‌های دودی و منازل پلاک قرمز چند تفاوت بنیادی دارند: الف). عمدتاً توسط افراد خاص و پولدار اجاره شده و در ساعاتی یا چند روز به آن‌ها اجاره داده می‌شود و در آنجا به مصرف مواد مشروبات می‌پردازند. ب). شناسایی افراد سخت است، زیرا عمدتاً از خارج منطقه شوش هستند و مصرف مواد برای آن‌ها جنبه تفریحی و تفننی دارد (هر چند عمومیت دارد و ممکن است خیلی از افراد اعتیاد هم داشته باشند، ج). نوع مواد مصرفی گران قیمت، مرغوب و دست اول است که توسط افراد خاص برای آن‌ها تهیه می‌شود، د). از نظر طبقه اجتماعی افرادی که در این پاتوق‌ها هستند، طبقه متوسط و بالای شهری هستند که در شوش دارای مغازه‌های تولیدی و فروشگاه‌های بزرگ (عمدتاً پوشاک، طلا، عطاری، رستوران) هستند، ولی در آنجا زندگی نمی‌کنند. البته،

افراد دارای طبقات پایین و معتادان عمومی نیز در این خانه‌ها سکونت دارند و پاتوق آن‌ها نیز بشمار می‌رود، اما عمومیت چندانی دارد، زیرا بعضاً پرداختن میزان اجاره از عهده آن‌ها خارج است، این در صورتی است که این افراد به صورت دوره‌گردی و گردآوری زباله و یا دست‌فروشی امرار معاش می‌کنند. این خانه‌ها با وجود اینکه کانونی هستند، ماهیت سیالی دارند زیرا شناسایی آن‌ها دشوار است و هر کسی به اقتضای شرایط می‌تواند خانه‌هایی را اجاره و در آنجا به مصرف مواد بپردازد.

آنچه در این پاتوق‌ها نمود بیش‌تری دارد این است که مصرف مواد در اولویت افراد است تا توزیع و یا قرارگرفتن در مافیای تجاری. در مواردی مصرف مواد با صرف مشروبات و اعمال منافی عفت نیز همراه است. اما، این وضعیت ساختارمند و دارای مافیای خاصی نیست. دلیل آن به این نکته برمی‌گردد که افراد مراجعه‌کننده خود را دارای اعتبار و پایگاه اقتصادی و اجتماعی خاصی می‌بینند که هرگونه دستگیری و یا شناسایی آن‌ها اعتبار و ابروی‌شان را خدشه‌دار می‌کند. از این حیث، ضمن ناشناختگی، سعی دارند تا حد ممکن پاتوق‌های خود را عوض کنند یا اینکه فرد معتمدی را به عنوان پاتوق خود انتخاب کنند که خانه‌ای برای آن‌ها تهیه کند. یکی از اهالی محله که در امام زاده عبدالله خدمت می‌کند، می‌گوید:

یکی رو می‌شناسم که ده دهنه مغازه داره و خودش آدم معروفیه، میاد و خونه اجاره می‌کنه با چند نفر از هم سنخ‌هاش. الان این خونه‌ها باب شده و متأسفانه آدم‌های ابرودار هم میان در این جاها مواد می‌کشن. میان پولی می‌دن برای دو سه ساعت و یا حتی ماهانه یه اتاق رو اجاره می‌کنن و مواد مصرف می‌کنن. البته، چیزهای دیگه‌ای هم در بین بعضیاشون هست که همیشه گفت [منظور مصرف مشروبات و روابط نامشروع جنسی است] (س. ش. ۷۶ ساله، خیاط).

خانه‌های اجاره‌ای از نظر الگوی مصرف، کانونی و متمرکز هستند. این الگو خاص شوش است (البته، ممکن است در سایر نقاط شهر نیز وجود داشته باشد، اما در شوش نمود بیش‌تری دارند) و به دلیل اینکه تابع پول و جایگاه افراد هستند، امکانات آن‌ها نیز متفاوت است. در خانه‌های اجاره‌ای برای افراد با درآمد پایین‌تر، فقط چاردیواری است و افراد صرفاً محل امنی برای مصرف دارند، اما برای افراد با درآمد بالا این خانه‌ها سایر امکانات رفاهی و بعضاً نامشروع نیز دارد. در اینجا، آنچه مهم است، اجاره‌ای و موقتی بودن این خانه‌ها است. این چیزی است که در خانه‌های پلاک قرمز و خانه‌های دودی کم‌تر دیده می‌شود.

مصرف متجاهر (میدان شوش)

میدان شوش از مهم‌ترین زیستگاه‌های مصرف مواد مخدر در گونه شوش می‌باشد. میدان شوش نمونه‌ای از پاتوق‌های خیابانی است که معتادان علناً به مصرف مواد به صورت دو یا چند نفره می‌پردازند. در میدان شوش با ویژگی‌های روبه‌رو هستیم که آن را نسبت به پاتوق‌های دیگر متفاوت ساخته است:

الف). این الگو نوعی مصرف خیابانی مصرف مواد مخدر است که در عین تمرکز و کانونی‌بودن، نوعی رهاسدگی بشمار می‌رود، ب). مصرف‌کنندگان، بیش‌تر متجاهر و فاقد سرپناه هستند که در آن داغ انگ و برچسب برای آن‌ها معنای ندارد؛ ج). مصرف مواد مخدر نوعی رویه محسوب شده که در آن زنان بیش‌تر مواد صنعتی مصرف می‌کنند که به اصطلاح دوز و نشئگی سریعی دارد؛ د). زنان عمدتاً سابقه چندین بار دستگیری و ترک داشته و دوباره بازگشت به اعتیاد دارند و این زنان کسانی هستند که بیش‌ترین مزاحمت خیابانی را برای ساکنان ایجاد می‌کنند زیرا زیست آن‌ها کارتن‌خوابی و خیابان‌گردی است.

در میدان شوش پیشانی‌دهای مرتبط با سوءمصرف مواد متعدد و متنوع هستند و شامل زمینه‌های فردی، ویژگی‌های خانوادگی و عوامل اجتماعی و محیطی می‌شود. پرواضح است که در این میان هیچ عاملی به تنهایی شرط لازم و کافی برای مصرف مواد نیست و ترکیبی از عوامل منجر به مصرف مواد شده‌اند. افراد با سطح بالایی از حاشیه‌بودگی و طرد روبه‌رو هستند و این امر شرایط را برای زیست غیرسالم آن‌ها فراهم کرده و از نظر سلامت اجتماعی فاقد پیوندها و تعهدات لازم برای زندگی بهنجار هستند. از آنجایی که تعداد افرادی که در میدان شوش به مصرف مواد می‌پردازند، کم نیست، این امر نوعی بهنجارسازی موقعیتی ایجاد کرده تا با کم‌ترین ترس و دلهره به مصرف مواد بپردازند. یکی از معتمدان محلی که سابقه سکونت ۵۰ ساله در شوش دارد، اظهار می‌کند:

من الان ۸۶ سال دارم. یادمه که در شوش جمعیت زیادی نبود و اینجا اسم دیگه‌ای داشت و دروازه شهر بود. البته، از قبل این دروازه بوده و من که جوون بودم آثاری از دروازه بود. مردم کاسبی می‌کردند و در قهوه‌خونه میرزاشالی چای می‌خوردند و وافور می‌کشیدن. قلیون هم بود. از موقعی که این میدون درست شد اینها جمع شدن و آتیش درست میکردن و سنگ و سیخ شون به راه بود. دیگه مامورها هم نتونستن کاری کنن. چون هر روز بیش‌تر میشدن و توی روز روز دارن مواد میکشن. برو پشت ستون رو ببین که چه خبره! (ب. د، ۸۶ ساله، خدمتکار مسجد).

این وضعیت در میدان شوش، اغلب در میان مردان و زنان

طبقه پایین دیده می‌شود و بزهکاری ولگردان، رایج‌ترین شکل آن بشمار می‌آیند. خرده فرهنگ‌های شکل گرفته در میان این دسته از زنان معتاد ساکن در این پاتوق را می‌توان حاصل تضاد موجود میان شکست در نیل به اهداف دانست. به بیان دیگر، پاتوق میدان شوش که می‌توان از آن به نوعی «الگوی خیابانی مصرف مواد مخدر» تعبیر کرد، نوعی نظام فرهنگی جایگزین نظام مطلوب می‌باشد؛ نظامی که شکل‌گیری و رشد آن، محصول دو عامل است: نخست، فرصت‌های فرو بسته بر اعضای جوان طبقه پایین که بیش‌تر کارگر و مهاجر هستند؛ دیگر اینکه عزت نفس پایینی که این افراد به آن دچارند، نومی‌د و از دست‌رفتن عزت نفس در بین این زنان و دختران جوان و نوجوان که از نظر آن‌ها ساختار موجود منطقه بر آن‌ها تحمیل کرده است. این وضعیت و حتی سایر الگوهای مصرف مواد مخدر با رهیافت هیرشی مطابق است، زیرا فرد فاقد پیوندهای انسجام‌بخش و حیات بخش با دیگران است.

نتیجه‌گیری

شکل‌گیری پاتوق‌ها و مکان‌های مصرف مواد مخدر در منطقه شوش، خود تابع شرایط و موقعیت منطقه شوش بوده است. به این معنا که در دوره‌های گوناگون، مکان‌ها و پاتوق‌هایی گوناگون شکل گرفته و با گذشت زمان آن پاتوق جایگاه خود را از دست داده و سپس پاتوق دیگری شکل گرفته است، اما آنچه محرز است این است که در قبل از انقلاب اسلامی مهم‌ترین پاتوق قهوه‌خانه‌ها بوده و با شکل‌گیری انقلاب اسلامی و ایجاد موانع جدی بر سر راه مصرف مواد مخدر این پاتوق کارکرد خود را از دست داده و شاهد شکل‌گیری خانه‌های دودی، خانه‌های پلاک قرمز، خانه‌های اجاره‌ای و نیز مصرف در سطح معابر و میدان شوش بوده‌ایم.

از این منظر، از نظر هنجارهای اعتیاد به مواد مخدر شاهد نوعی همدستی بین فرد، خانواده و گروه (شبکه‌های اجتماعی) در زیست‌جهان گونه شوش هستیم که بهنجارسازی و تابوشکنی از مصرف مواد مخدر را به امری طبیعی مبدل کرده است. از این وضعیت به‌عنوان «بهنجاربودن موقعیتی» تعبیر می‌کنیم که انگ‌ها و داغ اجتماعی ناشی از مصرف مواد مخدر را کم‌رنگ ساخته است. این بهنجاری در لایه‌ها و سطوح متداخل و هم‌گرا رخ داده که در مجموع امکان گرایش به مصرف مواد مخدر را در بین جوانان زیست‌جهان شوش فراهم ساخته‌اند زیرا تعداد پیوندهای افتراقی آن‌ها با گروه‌ها و افراد مصرف‌کننده مواد مخدر بیش‌تر از پیوند با افراد و گروه‌های دور از مواد مخدر است. ۲

جدول ۲. پاتوق‌ها، مکان‌ها، ویژگی‌ها و الگوهای مصرف مواد مخدر در منطقه شوش

پاتوق‌ها و مکان‌های مصرف مواد مخدر	ویژگی‌ها	الگوی حاکم بر آن
مواد به مثابه ابزار معیشتی (خانه‌های دودی)	در این خانه‌ها تمرکز بر روی استعمال مواد است تا توزیع یا تولید آن، محل تجمع اتباع، جوانان تازه‌کار و افرادی هستند سطح بالایی از طرد خانوادگی را تجربه کرده‌اند هستند، افراد در طول روز به گردآوری زباله و یا ضایعات مشغول هستند، عمده مواد مصرفی کراک و شیشه می باشد	خانه‌های دودی از نوع الگوهای متمرکز و کانونی در مصرف مواد مخدر هستند.
مصرف تجاری - مافیایی (منازل پلاک قرمز)	و اتاق‌های ویژه این خانه‌ها به صندوق امانات مواد مخدر معروف هستند. برخلاف خانه‌های دودی که ماهیت مصرفی دارند، یعنی صرفاً مواد در آن‌ها توزیع و استعمال می‌شود، در خانه‌های پلاک قرمز افزون بر مواد سایر جرائم از جمله اعمال منافی عفت، سرقت و نیز انواع تخلفات و ناهنجارشنکی‌های اجتماعی صورت می‌گیرد که ماهیت خطرناکی به آن‌ها داده است. این خانه توسط مافیا اداره می شوند، ورود به آن‌ها مستلزم شرایط خاصی است، نوع مواد مصرفی برخلاف خانه‌های دودی کیفیتی بیش‌تر دارد	تحت الگوی کانونی و نقطه‌ای قابل جمع می‌باشند، زیرا هم متمرکز هستند و هم نقاط خاصی هستند که ماهیت منحصر به فردی دارند
مصرف فراغتی (خانه‌های اجاره‌ای)	آنچه در این پاتوق‌ها نمودی بیش‌تر دارد این است که مصرف مواد در اولویت افراد است. در مواردی مصرف مواد با صرف مشروبات و اعمال منافی عفت نیز همراه است، اما، این وضعیت ساختارمند و دارای مافیایی خاصی نیست. دلیل آن به این نکته برمی‌گردد که افراد مراجعه‌کننده خود را دارای اعتبار و پایگاه اقتصادی و اجتماعی خاصی می‌بینند که هرگونه دستگیری و یا شناسایی آن‌ها اعتبار و ابروی - شان را خدشه‌دار می‌کند. از نظر طبقه اجتماعی افرادی که در این پاتوق‌ها هستند، طبقه متوسط و بالای شهری هستند که در شوش دارای مغازه‌های تولیدی و فروشگاه‌های بزرگ (عمدتاً پوشاک، طلا، عطاری، رستوران) هستند، ولی در آنجا زندگی نمی‌کنند.	الگوی حاکم بر آن‌ها متمرکز و کانونی می‌باشد.
مصرف متجهرانه (میدان شوش)	افراد با سطح بالایی از حاشیه‌بودگی و طرد روبه‌رو هستند و این امر شرایط را برای زیست غیرسالم آن‌ها فراهم کرده و از نظر سلامت اجتماعی فاقد پیوندها و تعهدات لازم برای زندگی بهنجار هستند. از آنجایی که تعداد افرادی که در میدان شوش به مصرف مواد می‌پردازند، کم نیست، این امر نوعی بهنجارسازی موقعیتی ایجاد کرده تا با کم‌ترین ترس و دلهره به مصرف مواد بپردازند. افراد علناً مواد مصرف می‌کنند و داغ انگ و بی‌اعتباری برای آن‌ها مهم نیست.	الگوی ره‌اشده و سیال و در عین حال متمرکز در میدان شوش

منبع: یافته‌های پژوهش

به مواد دسترسی پیدا کند و نسبت به بازار با مبلغی کم‌تر خریداری کند. افزون بر این، در زمانی که پول ندارد، در هنجار بده‌وبستان متقابل می‌تواند از مواد دیگران مصرف کند و او هم متقابلاً در فرصت مناسب یا پول آن را پرداخت می‌کند یا اینکه مواد خود را با دیگران به اشتراک می‌گذارد. این وضعیت فشار ناشی از شرم و انگ مصرف مواد را به طرز کاملاً محسوسی کاهش داده است. فرد نه‌تنها با شرم ناشی از مصرف مواد روبه‌رو نیست بلکه حتی زمانی که مواد ندارد، دیگران در یک هنجار متقابل از او حمایت کرده و هزینه مواد او را به صورت قرارداد نانوشته متقبل کرده و آن‌ها می‌دانند که در یک فرصت مناسب از کمک او بهره‌مند

بیش‌تر افراد در این منطقه، شناخت نسبی از یک‌دیگر داشته و به دلیل نزدیکی بازار، سطح روابط از تراکم بالایی برخوردار است. از این حیث، ادغام در ساختار اجتماعی مستلزم اثبات خود در شبکه‌ها و گروه‌های موجود است. این فرایند، روابط را ارگانیک و چهره‌به‌چهره ساخته است (البته برای ساکنان، بازاریان و معتادان، نه خریداران مواد که به صورت موقت به بازار رفت و آمد دارند). این وضعیتی است که از آن به «زبانی زیست مکان» تعبیر می‌کنیم. زبانی زیست مکان شوش تحت نفوذ دو مولفه است: دسترسی آسان به مواد، حمایت ذهنی و مشوق‌های مصرف مواد. در واقع، زمانی که فرد نیازمند مواد مخدر است، براحتمی می‌تواند

خواهند شد.

جوانان در آن زندگی می‌کنند.

ملاحظات اخلاقی

پیش از اجرای پژوهش از شرکت‌کنندگان رضایت آگاهانه کتبی گرفته شد و تمام شرکت‌کنندگان با رضایت خود در پژوهش شرکت داشتند و محققان به آن‌ها اطمینان دادند که نتایج پژوهش محرمانه خواهد بود.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

این پژوهش برگرفته از پایان‌نامه دکتر و زیر نظر اساتید انجام گرفته است. ملاک‌ها و ضوابط اخلاقی نگارش از جمله رازداری، در اولویت بودن سلامت روان‌شناختی شرکت‌کنندگان، امانت‌داری، دقت در استناددهی، قدردانی از دیگران، رعایت ارزش‌های اخلاقی در گردآوری داده‌ها، رعایت حریم خصوصی شرکت‌کنندگان توسط پژوهشگران مدنظر قرار گرفته است.

حامی مالی

تمام منابع مالی و هزینه پژوهش و انتشار مقاله تماماً بر عهده نویسندگان بوده و هیچ‌گونه حمایت مالی دریافت نشده است.

مشارکت نویسندگان

مقاله برگرفته از پایان‌نامه مقطع دکتر است. نویسنده اول استاد راهنمای اول؛ نویسنده دوم دانشجو و نویسنده سوم استاد مشاور پایان‌نامه می‌باشند.

تعارض منافع

این پژوهش برگرفته از پایان‌نامه دکتر است و با منافع شخصی یا سازمانی منافات ندارد.

References

1. Hamzehpour R, Hamzehzadeh F. Investigation and analysis of spatial distribution of crime hotspots (case study: border city of Sardasht). Third International Conference on Tourism, Geography and Clean Environment, Hamedan 2018. DOI: <https://civilica.com/doc/885736> [Persian].
2. Matthews S, Dwyer R, Snoek A. Stigma and self-stigma in addiction. Journal of bioethical inquiry. 2017;14(2):275-86. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11673-017-9784-y>.
3. Matthews S. Self-stigma and addiction. The stigma of addiction: An essential guide: Springer; 2019. p. 5-32. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-02580-9_2.

فضای هم‌گستی و رفت‌وآمد با مصرف‌کنندگان مواد افزون بر درمتن قراردادن مشارکت‌کنندگان و آشناسازی نزدیک آن-هابا مصرف مواد، به‌مثابه یک ویژگی تنزل‌بخش ادراکی، انگاره بد و قبیح بودن مصرف را از بین می‌برد. این امر به‌دلیل حضور خانواده در چنین بسترهایی و تلقی مصرف مواد به‌منزله یک تفریح به صورت مضاعف، زمینه‌ای مؤثر برای گرایش و مصرف مواد را در میان مشارکت‌کنندگان در سال‌های بعد سبب می‌شود. لذا، در زیست مکان زایا، هنجار ذهنی مصرف شرایطی فراهم کرده که در بستر آن داغ ناشی از مصرف در یک فضای همسان نادیده گرفته می‌شود. مصرف مواد با انگ معتادبودن همراه نیست، بلکه نوعی فراموشی و سرسپردگی همگانی به مواد وجود دارد که افراد همدیگر را تسکین و تشویق کرده که مصرف مواد مشکل خاصی ندارد.

در واقع، می‌توان گفت فراگیری مصرف مواد در تداول و شیوع مکانی و محله‌ای در میان جوانان از نمود بالایی برخوردار است. تداول محله‌ای مصرف، تداول همسایگی، تداول و شیوع شهری و مکانی مصرف، به منزله ادراک‌های نهادینه‌شده‌ای از زندگی در شوش، تأثیر مکان و محل زندگی بر مصرف مواد مخدر است؛ زمینه‌ای که توانسته یکی از ارکان هنجارین آشنایی و گرایش آن‌ها به مصرف باشد. هرچند مکان و محله شوش در ابتدا بستر و فضای جغرافیایی خاصی برای زندگی و بازار برای زیست عده‌ای از اعضای جامعه به نظر می‌آید، ولی در زمینه بررسی و تحلیل ما، مناسبت‌ها و تعاملات مصرف‌محور اعضاء در بطن مکان موردنظر یعنی شوش به آن هویت خاص داده و به بستری سوق دهنده برای مصرف مواد تبدیل شده است. کیفیت این اثرگذاری در گستره شمولی همچون مصرف مواد توسط همسایگان، اعضای محله و هم‌چنین، کوچه‌ها و معابر تنگ و میدانی ترسیم کرد که

4. Moscati A, Mezuk B. Losing faith and finding religion: Religiosity over the life course and substance use and abuse. Drug and alcohol dependence. 2014;136:127-34. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2013.12.018>.
5. Grim BJ, Grim ME. Belief, behavior, and belonging: How faith is indispensable in preventing and recovering from substance abuse. Journal of religion and health. 2019;58(5):1713-50. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10943-019-00876-w>.
6. Saloner B, Cook BL. Blacks and Hispanics are less likely than whites to complete addiction treatment, largely due to socioeconomic factors. Health affairs.

- 2013;32(1):135-45. DOI: <https://doi.org/10.1377/hlthaff.2011.0983>.
7. Niv N, Pham R, Hser Y-I. Racial and ethnic differences in substance abuse service needs, utilization, and outcomes in California. *Psychiatric Services*. 2009;60(10):1350-6. DOI: <https://doi.org/10.1176/ps.2009.60.10.1350>.
 8. Pinedo M, Zemore S, Rogers S. Understanding barriers to specialty substance abuse treatment among Latinos. *Journal of substance abuse treatment*. 2018;94:1-8. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jsat.2018.08.004>.
 9. Daniewicz S. Attitudes towards Drug and Alcohol Use: Culture and Emerging Adulthood. 2014. DOI: https://digitalcommons.morris.umn.edu/urs_2014/4.
 10. Evans JS. Assessing and comparing attitudes toward addiction and methadone treatment: Ohio University; 2006. DOI: <https://www.proquest.com/openview/d784659ae8d4a692eeda9f0915f57076/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>.
 11. Westermeyer J. Cultural patterns of drug and alcohol use: an analysis of host and agent in the cultural environment. *Bulletin on narcotics*. 1987;39(2):11-27. DOI: https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/bulletin/bulletin_1987-01-01_2_page003.html.
 12. Barnett AI, Hall W, Fry CL, Dilkes-Frayne E, Carter A. Drug and alcohol treatment providers' views about the disease model of addiction and its impact on clinical practice: A systematic review. *Drug and alcohol review*. 2018;37(6):697-720. DOI: <https://doi.org/10.1111/dar.12632>.
 13. Weisburd D, Bruinsma GJ, Bernasco W. Units of analysis in geographic criminology: Historical development, critical issues, and open questions. *Putting crime in its place: Units of analysis in geographic criminology*: Springer; 2009. p. 3-31. DOI: https://doi.org/10.1007/978-0-387-09688-9_1.
 14. Matiei-Lengroudi S, Farhadi S, Zare Z. Factors affecting the spread of addiction in rural areas (Case study: Western Chahardoli Rural District, Qorveh County). 2013;45(1):65-85. DOI: <https://doi.org/10.22059/jhgr.2013.30039> [Persian].
 15. Parvin S, Darvishifard A, Kazemi Q. Social disorganization and hidden urban damages (Case study: Harandi neighborhood). *Sociological Studies (Former Social Sciences Journal)*. 2015;23(1):91-121. DOI: <https://doi.org/10.22059/jsr.2016.58628> [Persian].
 16. Azadeh S, Farajiha M. The reaction of drug markets to police control measures: reduction or displacement. *Criminal Law Research*. 2018;6(23):143-70. DOI: <https://doi.org/10.22054/jclr.2018.17955.1336> [Persian].
 17. Shah-Cherakh S, Khajeh-Nouri B, Ahmadi H, Rajabi M. Study of the process of constructing the individual-family-society interactive model and tendency to industrial drugs in Semnan city. *Sociology of Social Institutions*. 1400;8(18):175-209. DOI: <https://doi.org/10.22080/ssi.2022.22909.1956> [Persian].
 18. Ziari K, Mohammadi K, Parhiz F. Spatial-Physical Relationship Investigation between Population Density and Social Anomalies in Kermanshah City (Case Study: Crime of Drug Addiction). *Sustainable Urban Development*. 2021;2(4):1-14. DOI: <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.27170128.1400.2.4.1.8> [Persian].
 19. Shamaei A, Movahed A, Veisi R. Survey and spatial analysis of drug crimes in Tehran metropolis (case study: District 2 of Tehran Municipality). *Iranian Social Issues Review*. 2015;5(2):243-72. DOI: <https://doi.org/10.22059/ijsp.2014.55548> [Persian].
 20. Dykes G, Casker R. Adolescents and substance abuse: The effects of substance abuse on parents and siblings. *International Journal of Adolescence and Youth*. 2021;26(1):224-37. DOI: <https://doi.org/10.1080/02673843.2021.1908376>.
 21. Sytsma VA, Connealy N, Piza EL. Environmental predictors of a drug offender crime script: A systematic social observation of Google Street View images and CCTV footage. *Crime & Delinquency*. 2021;67(1):27-57. DOI: <https://doi.org/10.1177/0011128720910961>.
 22. Dew B, Elifson K, Dozier M. Social and environmental factors and their influence on drug use vulnerability and resiliency in rural populations. *The Journal of Rural Health*. 2007;23:16-21. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1748-0361.2007.00119.x>.
 23. Ahmadi H, Moeini M. Investigating the relationship between social skills and risky behaviors of youth: A case study of Shiraz

- city. Strategic Research on Social Issues of Iran. 2015;4(9):1-24. DOI: <https://sid.ir/paper/513856/fa> [Persian].
24. Marsousi N, Safaralizadeh E, Hosseinzadeh R. The role of environmental design in preventing urban crime (case study: central part of Isfahan). Urban Ecology Research. 2014;5(2):111-23. DOI: <https://dorl.net/dor/20.1001.1.25383930.1393.5.10.7.7> [Persian].
25. Beigi J. Evaluating the role of habitat in the geography of urban development; Case study: Miandoab city. Urban Studies. 2019;31:61-76. DOI: [doi 10.34785/J011.2019.831](https://doi.org/10.34785/J011.2019.831) [Persian].
26. Bazargan M, Rahnama M, Shokohi M, Zarghani S. Identification and spatial analysis of crime hotspots of theft in the metropolis of Mashhad. Political Geography Research. 2017;2(4). DOI: <https://doi.org/10.22067/pg.v2i8.69073> [Persian].
27. Mohseni-Tabrizi A, Ghahremani S, Yahak S. Urban defenseless spaces and violence (case study of defenseless spaces in Tehran). 2011;22(4):51-70. DOI: <https://sid.ir/paper/154864/fa> [Persian].
28. Gholizadeh M, Kamali-Srostani K, Bayat M. Drug trafficking among the statesmen of the era of Mohammad Reza Shah Pahlavi (case study by Felix Aghayan). Studies in the history of law enforcement. 2015;2(7):31-48. DOI: <https://sid.ir/paper/366665/fa> [Persian].
29. Motte R. Iranian Entertainment: Intoxicants and Drugs from Safavid to Qajar. Translated by Mani Salehi-Allameh, Tehran, Namek Publishing House, first edition. 2019. [Persian].
30. Dad Newspaper. National Library. Press and Documents. 1944;53. [Persian].

